

*Jacek Zralek*

## **Odpowiedzialność małżonków za zobowiązania po nowelizacji przepisów o ustawowej wspólności majątkowej**

### **I. Wstęp**

Pod koniec 2004 r. i na początku 2005 r. weszły w życie przepisy nowelizujące kodeks rodzinny i opiekuńczy<sup>1</sup>. Największe zmiany dotknęły działu III „Mażeńskie ustroje majątkowe”. Potrzeba zmiany dotychczasowej regulacji była podyktowana koniecznością dostosowania stosunków majątkowych pomiędzy małżonkami do wymagań aktualnego obrotu gospodarczego. Wspólność majątku pozostaje w dalszym ciągu ustawowym ustrojem majątkowym małżonków<sup>2</sup>. Ze względu na fakt, że zawieranie majątkowych umów małżeńskich należy w Polsce do rzadkości<sup>3</sup>, właśnie temu ustrojowi należy poświęcić szczególną uwagę. Głębokim przeobrażeniom uległy zasady zarządu majątkiem wspólnym oraz odpowiedzialność za długi jednego z małżonków. Majątek wspólny został zde-

---

<sup>1</sup> Ustawa z dnia 17 czerwca 2004 roku o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2004 r. Nr 162, poz. 1691).

<sup>2</sup> Argumenty zwolenników oraz przeciwników wspólności majątkowej przytoczone zostały w „Uzasadnieniu projektu ustawy” opracowanym przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego, które dostępne było na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości: <http://www.ms.gov.pl>. (10.05.2004 r.).

<sup>3</sup> G. Jędrejek, *Uwagi do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, SP 2002, nr 3, s. 153.

finiowany w znowelizowanym art. 31 k.r.o. W dalszym ciągu stanowią go przedmioty nabyte w czasie trwania wspólności przez oboje małżonków lub przez jednego z nich. Poszerzono i zmodyfikowano przykładowe wyliczenie składników wchodzących w skład majątku wspólnego (obecnie art. 31 § 2 k.r.o., który stanowi odpowiednik wcześniejszego art. 32 k.r.o.). Istotna zmiana dotyczy określenia zakresu majątku osobistego każdego z małżonków (znowelizowany art. 33 k.r.o.). Zasada surogacji, która znajdowała zastosowanie tylko do niektórych składników majątku odrębnego małżonka, obejmuje teraz jego całość (art. 33 pkt 10 k.r.o.)<sup>4</sup>. Z tego względu możliwe stało się wykreślenie dotychczasowego pkt 5 w art. 33 k.r.o., ponieważ przedmioty służące do wykonywania zawodu, nabyte ze środków z majątku osobistego, są składnikami tego majątku ze względu na treść art. 33 pkt 10 k.r.o.<sup>5</sup> Poza tym rozstrzygnięty został konflikt pomiędzy przepisami regulującymi inną współwłasność łączną niż współwłasność małżeńska a przepisami kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Zgodnie z jego art. 33 pkt 3, prawa majątkowe wynikające ze wspólności łącznej wchodzą bowiem w skład majątku osobistego małżonka.

## II. Zarząd majątkiem wspólnym

Zasadniczo zmieniono regulację zarządu majątkiem wspólnym. Zasadą stała się możliwość samodzielnego zarządu przez każdego z małżonków (art. 36 § 2 k.r.o.). Zniesiono podział na czynności zwykłego zarządu i na czynności przekraczające zakres zwykłego zarządu. Współdziałanie w zarządzie majątkiem wspólnym dotyczy głównie obowiązku informowania się nawzajem przez małżonków o jego stanie, o dokonanych czynnościach i o zaciągniętych zobowiązaniach (art. 36 § 1 k.r.o.). Naruszenie tego obowiązku przez jednego z nich może wywołać sankcje w postaci pozbawienia prawa do samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym (art. 40

---

<sup>4</sup> J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2005, s. 137.

<sup>5</sup> Takie stwierdzenie znaleźć można w „Uzasadnieniu projektu ustawy”, komentarz do art. 33 k.r.o. Wynika z tego, że obecnie także przedmioty służące do prowadzenia gospodarstwa rolnego lub przedsiębiorstwa wchodzą w skład majątku osobistego, jeśli zostały nabyte ze środków pochodzących z majątku osobistego.

k.r.o.)<sup>6</sup> lub też wprowadzenia przymusowej rozdzielności majątkowej (art. 52 k.r.o.)<sup>7</sup>.

Istnieją trzy rodzaje ograniczeń dotyczących samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym<sup>8</sup>:

1. Małżonek może samodzielnie dysponować przedmiotami służącymi do wykonywania zawodu lub do prowadzenia działalności zarobkowej (art. 36 § 3 k.r.o.)<sup>9</sup>.

2. W przypadku dokonywania przez małżonka jednej z czynności wymienionych w art. 37 k.r.o., konieczne jest uzyskanie zgody drugiego. Jeśli drugi małżonek nie wyrazi zgody na czynność wymienioną w art. 37 § 1 k.r.o., czynność ta jest nieważna.

3. Małżonek może sprzeciwić się czynności drugiego małżonka, która dotyczy majątku wspólnego (art. 36<sup>1</sup> k.r.o.).

Regulacja dotycząca samodzielnego zarządu przedmiotami służącymi do wykonywania zawodu lub prowadzenia działalności zarobkowej przez jednego z małżonków obejmuje swoim zakresem wyłącznie takie przedmioty, które wchodzą w skład majątku wspólnego, lecz w zakresie działalności zarobkowej lub zawodowej korzysta z nich tylko jeden z nich. Jeśli konkretne przedmioty wchodzą w skład majątku osobistego (przykładem mogą tu być składniki przedsiębiorstwa stanowiącego własność jednego z małżonków lub przedmioty objęte współwłasnością łączną wspólników spółki cywilnej, gdy jednym z tych wspólników jest małżonek), małżonek dokonuje czynności samodzielnie, ponieważ współmał-

---

<sup>6</sup> Pozbawienie prawa zarządu nie przekreśla jednak skuteczności czynności dokonanych później przez takiego małżonka. Czynność może okazać się skuteczna w związku z działaniem przepisów chroniących nabywców w dobrej wierze, dokonujących czynności prawnej z osobą nieuprawnioną; zob. J. G a j d a, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 1999, s. 139.

<sup>7</sup> „Uzasadnienie projektu ustawy”, komentarz do art. 36-37 projektu.

<sup>8</sup> A. K o z i o ł, *Ustroje majątkowe małżeńskie po nowelizacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego – cz. I*, Monitor Prawniczy 2005, nr 15, s. 9.

<sup>9</sup> To rozwiązanie krytykuje J. S t r z e b i Ń c z y k, *Nowelizacja przepisów kodeksu rodzinnego i opiekuńczego w zakresie małżeńskiego prawa majątkowego (cz. I)*, Rejent 2004, nr 8, s. 153, uznając, że niesłusznie wprowadza ono ograniczenie kompetencji drugiego współmałżonka. Nowe rozwiązanie akceptują: G. J ę d r e j e k, *Uwagi...*, s. 161; T. S o k o ł o w s k i, *Uwagi o projektowanej regulacji stosunków majątkowych między małżonkami*, KPP 2001, z. 1, s. 144; A. K o z i o ł, *Ustroje majątkowe...*, s. 9.

żonek nie ma żadnych uprawnień dotyczących majątku osobistego swojego partnera. Podstawą prawną samodzielnych działań małżonka nie jest wtedy art. 36 § 3 k.r.o. Norma z art. 36 § 3 k.r.o. nie odnosi się również do takich przedmiotów, z których oboje korzystają w ramach działalności zarobkowej lub zawodowej każdego z nich<sup>10</sup>. W takiej sytuacji znajduje zastosowanie zasada z art. 36 § 2 k.r.o.<sup>11</sup> W przypadku objętym zakresem art. 36 § 3 k.r.o. drugiemu z małżonków przysługuje uprawnienie do dokonywania niezbędnych, bieżących czynności, jeśli pierwszy z nich nie może zarządzać takimi przedmiotami ze względu na przemijającą przeszkodę. Nie jest jasna relacja tego przepisu z art. 29 k.r.o. W obu przypadkach przesłanką działania jednego z małżonków jest istnienie przemijającej przeszkody po stronie małżonka zastępowanego. Z pewnością art. 29 k.r.o. znajduje zastosowanie niezależnie od reżimu majątkowego pomiędzy nimi<sup>12</sup>, a więc także w przypadku wspólności ustawowej. Wydaje się, że art. 36 § 3 k.r.o. musi być traktowany jako przepis szczególnie w stosunku do art. 29 k.r.o., bowiem zakres tego ostatniego jest znacznie szerszy. Trzeba zaznaczyć, że przesłanką zastosowania art. 36 § 3 k.r.o., w przeciwieństwie do art. 29 k.r.o., nie jest pozostawanie przez małżonków we wspólnym pożyciu. Wystarczy, że przedmioty służące do prowadzenia działalności zarobkowej lub do wykonywania zawodu objęte są wspólnością ustawową. Wynika z tego, że upoważnienie małżonka reprezentującego drugiego małżonka istnieje nawet wówczas, gdy małżonkowie nie pozostają we wspólnym pożyciu. Pojawia się wobec tego pytanie, czy małżonek reprezentowany może sprzeciwić się zamierzonej czynności drugiego małżonka. O ile uprawnienie takie przewidziane jest w art. 29 k.r.o., brak jest analogicznej regulacji w art. 36 § 3 k.r.o. Podstawą prawną ewentualnego sprzeciwu małżonka reprezentowanego wobec zamierzonej czynności drugiego małżonka nie może być art. 29 k.r.o. Przepisem, który mógłby stanowić podstawę takiego sprzeciwu jest natomiast art. 36<sup>1</sup> § 1 k.r.o. Trzeba jednak zwrócić uwagę, że jego zakres nie obejmuje czynności podejmowanych w ramach działalności zarob-

---

<sup>10</sup> Przykładem może być komputer, z którego korzysta każdy z małżonków w ramach własnej działalności zarobkowej.

<sup>11</sup> Ze względu na obecne brzmienie art. 36 § 3 k.r.o., mogą w tym zakresie powstać wątpliwości; zob. T. Sokołowski, *Uwagi...*, s. 143.

<sup>12</sup> J. Gajda, *Kodeks...*, s. 82.

kowej. Ma to na celu ochronę małżonka, który samodzielnie zarządza przedmiotami służącymi mu do prowadzenia działalności zarobkowej<sup>13</sup>. Wykładnia językowa dowodzi, że wyłączenie sprzeciwu dotyczy również czynności małżonka, dokonywanych w oparciu o art. 36 § 3 zd. 2 k.r.o. W dalszym ciągu są to czynności dokonywane w ramach działalności zarobkowej, choć w drodze wyjątku dokonuje ich drugi z małżonków. Wnioski takie są jednak nielogiczne. Nie można dopuścić do tego, aby małżonek, który w zwykłych okolicznościach jest wyłącznie uprawniony do zarządu określonymi przedmiotami, w przypadku przemijającej przeszkody nie mógł sprzeciwić się czynnościom drugiego małżonka w stosunku do tych przedmiotów. Oznacza to, że wyłączenie możliwości sprzeciwu z art. 36<sup>1</sup> k.r.o. dotyczy tylko tych czynności, o których wspomina art. 36 § 3 zd. 1 k.r.o. Dodatkowe wątpliwości budzi relacja pomiędzy art. 36 § 3 k.r.o. i art. 40 k.r.o. Pojawia się bowiem pytanie, czy pozbawienia przez sąd prawa zarządu majątkiem wspólnym jednego z małżonków obejmuje również składniki służące temu małżonkowi do wykonywania zawodu lub prowadzenia działalności zarobkowej. Pozytywna odpowiedź na to pytanie rodzi kolejne wątpliwości. Nie wiadomo, kto ma zarządzać tymi składnikami, skoro drugi z małżonków nie może wykonywać zarządu na podstawie art. 36 § 3 k.r.o. Wątpliwości te prowadzą do wniosku, że w przypadku opisanych przedmiotów małżonek nie traci uprawnienia do zarządu, pomimo pozbawienia go prawa zarządu majątkiem wspólnym. Teza ta nie jest jednak bezdyskusyjna.

Nie ulega wątpliwości, że art. 29 k.r.o. znajduje zastosowanie także w zakresie zarządu majątkiem osobistym małżonka, którego dotknęła przemijająca przeszkoda. Dotyczy to również przedsiębiorstwa wchodzącego w skład majątku osobistego. Oznacza, że w przypadku przemijającej przeszkody, dotyczącej małżonka uprawnionego do zarządu przedsiębiorstwem, drugi z nich może:

1) działać za małżonka dotkniętego przeszkodą w pełnym zakresie zwykłego zarządu, jeśli przedsiębiorstwo jest składnikiem majątku osobistego zastępowanego małżonka (w oparciu o art. 29 k.r.o.),

---

<sup>13</sup> Warto zwrócić uwagę, że o ile w art. 36<sup>1</sup> k.r.o. nie wspomina się o czynnościach w ramach wykonywania zawodu, o tyle w art. 36 § 3 k.r.o. rozróżnia się przedmioty służące do wykonywania zawodu oraz przedmioty wykorzystywane do prowadzenia działalności zarobkowej.

2) dokonywać wyłącznie niezbędnych, bieżących czynności, jeśli przedsiębiorstwo stanowi składnik majątku wspólnego (art. 36 § 3 zd. 2 k.r.o.).

Wynika z tego, że w analogicznej sytuacji małżonek ma większe uprawnienia w stosunku do składników, które nie są jego własnością niż w stosunku do takich samych składników, których jest współwłaścicielem. Jest to nielogiczne. Wydaje się, że niepotrzebnie wprowadzono zd. 2 do art. 36 § 3 k.r.o., ponieważ w jego braku dochodziłoby do głosu art. 29 k.r.o. i nie powstałyby sygnalizowane powyżej niejasności.

Drugi z wyjątków od zasady samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym przez każdego z małżonków przewidziano w art. 37. Regulacja dotycząca wymaganej zgody jednego z nich na niektóre czynności drugiego jest zbieżna z regulacją dotyczącą zgody przedstawiciela ustawowego osoby ograniczonej w zdolności do czynności prawnych z art. 18 i 19 k.c.<sup>14</sup> Bez zmian pozostawiono art. 38 k.r.o., jednak pole działania tego przepisu zostało ograniczone ze względu na zmianę innych przepisów kodeksu. Obecnie art. 38 k.r.o. może znaleźć zastosowanie w przypadku czynności z art. 37 § 1 k.r.o., bowiem brak zgody jednego z małżonków na inną czynność drugiego małżonka nie wpływa na ważność tej czynności, lecz pociąga za sobą skutki z art. 41 § 2 k.r.o. Przed nowelizacją przepis art. 38 k.r.o. odsyłał do art. 6 i nast. u.k.w.h.<sup>15</sup>, do art. 169 k.c. lub art. 309 k.c. w zw. z art. 169 k.c.<sup>16</sup> Ze względu na fakt, że w art. 37 § 1 k.r.o. zastaw nie został wymieniony, art. 309 k.c. nie znajduje obecnie zastosowania. Znacznie zawężyło się pole działania art. 169 k.c. w zw. z art. 38 k.r.o., ponieważ art. 169 k.c. może dojść do głosu wyłącznie w przypadku wymienionym w art. 37 § 1 pkt 4 k.r.o. (tylko w tym zakresie może pojawić się czynność prawna dotycząca ruchomości)<sup>17</sup>. Wydaje się również, że art. 38 k.r.o. stał się bezprzedmiotowy w tym zakresie, który dotyczy zwolnienia osoby trzeciej z obowiązku.

---

<sup>14</sup> A. Kozioł, *Ustroje majątkowe...*, s. 10.

<sup>15</sup> Dz.U. z 2001 r. Nr 124, poz. 1361 ze zm.

<sup>16</sup> J. Gajda, *Kodeks...*, s. 134; K. Zawałda, *Uwagi o zamierzonej nowelizacji majątkowego prawa małżeńskiego oraz niektórych innych przepisów kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*, KPP 2003, z. 4, s. 921.

<sup>17</sup> J. Strzebińczyk, *Nowelizacja przepisów...*, s. 158. Mało prawdopodobne wydaje się stosowanie art. 169 k.c. w przypadku czynności prawnych, których przedmiotem jest przedsiębiorstwo lub gospodarstwo rolne; zob. K. Zawałda, *Uwagi...*, s. 921.

Żadna z czynności wymienionych w art. 37 § 1 k.r.o. nie prowadzi bowiem bezpośrednio do zwolnienia osoby trzeciej z obowiązku. Trzeba zauważyć, że w sytuacji, w której dojdzie do nabycia prawa przez osobę trzecią na podstawie art. 38 k.r.o. nie stosuje się art. 37 § 2 i 3 k.r.o. Z kolei, jeśli okaże się, że osoba trzecia nie nabyła prawa w oparciu o art. 38 k.r.o., zawarta umowa nie jest nieważna. Osoba trzecia musi wówczas wyznaczyć małżonkowi odpowiedni termin do potwierdzenia. Dopiero po upływie tego terminu, zostaje zwolniona z zobowiązania (art. 37 § 3 k.r.o.). Natychmiastowa nieważność pojawia się przy jednostronnej czynności małżonka (art. 37 § 4 k.r.o.). W sytuacji gdy jeden z małżonków odmawia zgody na dokonanie czynności objętej zakresem art. 37 § 1 k.r.o. lub też porozumienie z nim napotyka trudne do przezwyciężenia przeszkody, drugi małżonek może zwrócić się do sądu o zezwolenie na dokonanie czynności (art. 39 k.r.o.). Uprawnienie to przysługuje wyłącznie małżonkowi, który dokonał lub zamierza dokonać czynności prawnej, nie przysługuje natomiast osobie trzeciej, która jest kontrahentem tego małżonka. Pojawia się pytanie, jak długo istnieje uprawnienie małżonka z art. 39 k.r.o. Z pewnością dopuszczalne jest domaganie się zgody na czynność dopiero planowaną. Wydaje się również, że zgoda sądu nie może konwalidować czynności nieważnej. W związku z tym sąd nie może wyrazić zgody na czynność dokonaną pomimo sprzeciwu małżonka. Najwięcej wątpliwości budzi przypadek, w którym małżonek zawarł umowę objętą zakresem art. 37 § 1 k.r.o. samodzielnie, natomiast po jej zawarciu drugi z małżonków nie składa oświadczenia dotyczącego tej umowy (np. ze względu na trudności w porozumieniu się z nim), a osoba trzecia nie określiła terminu do złożenia takiego oświadczenia. Umowa jest przez cały czas czynnością kulejącą. W takiej sytuacji należy dopuścić możliwość wystąpienia małżonka z wnioskiem o wyrażenie zgody przez sąd na tę czynność, w oparciu o art. 39 k.r.o. Rozstrzygnięcie sądu przesądzi wówczas o skuteczności zawartej umowy.

Trzeci wyjątek od zasady samodzielnego zarządu majątkiem przez każdego z małżonków wynika z treści art. 36<sup>1</sup> k.r.o. Przepis ten przewiduje, że małżonek może sprzeciwić się czynności drugiego małżonka, która dotyczy majątku wspólnego. Sprzeciw nie jest dopuszczalny w przypadku czynności z art. 37 § 1 k.r.o. (w tej sytuacji konieczna jest zgoda, od której zależy ważność czynności prawnej) oraz w zakresie szczegól-

nych czynności wymienionych w art. 36<sup>1</sup> k.r.o. Wątpliwości nasuwa kwestia terminu, w którym o sprzeciwie ma się dowiedzieć osoba trzecia dokonująca czynności prawnej z małżonkiem. Zagadnienie to staje się aktualne w sytuacji, gdy oddzielnie dokonywana jest czynność zobowiązująca i rozporządzająca, a małżonek wyraża swój sprzeciw po zawarciu umowy zobowiązującej. Sprzeciw taki jest skuteczny wobec czynności rozporządzającej, nie wiadomo jednak, jakie są losy powstałego wcześniej zobowiązania. Uzasadnione wydaje się założenie, że taka czynność zobowiązująca zawiera w sobie warunek braku sprzeciwu na czynność rozporządzającą ze strony drugiego małżonka. W przypadku sprzeciwu małżonka na czynność współmałżonka, ten z małżonków, który chce dokonać czynności prawnej, może zwrócić się do sądu o zezwolenie w oparciu o art. 39 k.r.o.<sup>18</sup>

### III. Odpowiedzialność majątkiem wspólnym

Zasady odpowiedzialności majątkiem wspólnym za zobowiązania małżonków zostały zmienione w sposób radykalny. Wierzyciel może żądać zaspokojenia z majątku wspólnego wyłącznie wówczas, gdy współmałżonek wyraził zgodę na zaciągnięcie zobowiązania przez małżonka (art. 41 § 1 k.r.o.). W takiej sytuacji wierzyciel może wszcząć egzekucję zarówno z majątku osobistego małżonka-dłużnika, jak i z majątku wspólnego małżonków. Nie ma znaczenia, czy chodzi tu o zgodę fakultatywną, czy obligatoryjną (dotyczącą czynności wymienionej w art. 37 § 1 k.r.o.). Różnice pomiędzy zgodą fakultatywną a zgodą obligatoryjną nie dotyczą bowiem skutków zgody wyrażonej, lecz skutków braku zgody. Oznacza to, że czynność z art. 37 § 1 k.r.o. jest ważnie dokonana wtedy, gdy małżonkowie odpowiadają majątkiem wspólnym za powstałe zobowiązanie. Pojawia się jednak pytanie, jakie są skutki prawne czynności z art. 37 § 1 k.r.o., dokonanej przez jednego z małżonków za zgodą sądu. Jak o tym wspomniałem, sąd może udzielić zgody na dokonanie takiej czynności przez jednego z małżonków na podstawie art. 39 k.r.o.<sup>19</sup> Należy wtedy rozstrzygnąć, czy zgoda sądu równoznaczna jest ze zgodą dru-

---

<sup>18</sup> J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne...*, s. 162.

<sup>19</sup> Nie stanowi odrębnej podstawy prawnej dla zgody sądu przepis art. 40 k.r.o. Jeśli na podstawie art. 40 k.r.o. sąd postanowił, że zamiast zgody małżonka konieczne jest



giego małżonka, stanowiącą przesłankę odpowiedzialności z art. 41 § 1 k.r.o. Odpowiedź na to pytanie wymaga określenia charakteru takiego orzeczenia. Wydaje się, że orzeczenie sądu zastępuje zgodę małżonka. W literaturze przyjmuje się, że czynność jest skuteczna, tak jakby zgodę wyraził drugi małżonek<sup>20</sup>. Oznacza to zrównanie skutków prawnych zgody małżonka i zgody sądu udzielanej w trybie art. 39 k.r.o., także przy wykładni art. 41 § 1 k.r.o. Wynika z tego, że zgoda sądu otwiera wierzycielowi drogę do żądania zaspokojenia z majątku wspólnego małżonków.

Zgodnie z art. 41 § 2 i 3 k.r.o., małżonek odpowiada za zobowiązania swoim majątkiem osobistym, wynagrodzeniem za pracę oraz korzyściami uzyskanymi z praw autorskich i praw pokrewnych, z praw własności przemysłowej oraz z innych praw twórcy, jeżeli:

- 1) zaciągnął zobowiązanie bez zgody drugiego małżonka,
- 2) jego zobowiązanie nie wynika z czynności prawnej<sup>21</sup>,
- 3) wierzytelność powstała przed powstaniem wspólności,
- 4) wierzytelność dotyczy majątku osobistego małżonka<sup>22</sup>.

Jeśli zobowiązanie z art. 41 § 2 k.r.o. powstało w związku z prowadzeniem przedsiębiorstwa, wierzyciel może żądać zaspokojenia wierzytelności także ze składników majątkowych wchodzących w jego skład<sup>23</sup>. Przepis ten dotyczy przedsiębiorstwa, które stanowi składnik majątku wspólnego. Odrębne zastrzeżenie dotyczące przedsiębiorstwa wchodzącego w skład majątku osobistego nie jest bowiem konieczne, gdyż w takiej

---

uzyskanie zgody sądu, sąd wyraża taką zgodę w oparciu o art. 39 k.r.o. Zbędne natomiast staje się przeprowadzenie dowodu, że małżonek odmawia zgody lub że porozumienie z nim napotyka trudne do przezwyciężenia trudności; zob. J. Gajda, *Kodeks...*, s. 140.

<sup>20</sup> J. Gajda, *Kodeks...*, s. 138.

<sup>21</sup> Mogą to być roszczenia z czynów niedozwolonych, z bezpodstawnego wzbogacenia jak również alimentacyjne. Ograniczenie odpowiedzialności w zakresie roszczeń alimentacyjnych krytykują: A. Lutkiewicz - Rucińska, *Uwagi do projektu zmiany małżeńskiego prawa majątkowego*, KPP 2001, nr 1, s. 159 oraz J. Strzebińczyk, *Nowelizacja przepisów...*, s. 160; odmiennie J. Ignatowicz, M. Naza, *Prawo rodzinne...*, s. 164, którzy z kolei krytykują ograniczenie odpowiedzialności w zakresie bezpodstawnego wzbogacenia.

<sup>22</sup> Szerzej na temat czynności dotyczących majątku osobistego J. Ignatowicz, M. Naza, *Prawo rodzinne...*, s. 164.

<sup>23</sup> Warto podkreślić, że mogą pojawić się trudności w przeprowadzeniu dowodu potwierdzającego powiązanie wierzytelności z prowadzeniem przedsiębiorstwa. Znowelizowane przepisy kodeksu postępowania cywilnego obciążają ciężarem dowodu wierzyciela,

sytuacji powstanie wierzytelność dotycząca majątku osobistego małżonka. W literaturze zwrócono uwagę na fakt, że brzmienie art. 41 § 2 k.r.o. rodzi wątpliwości, czy odpowiedzialność składnikami przedsiębiorstwa powstaje tylko w zakresie zobowiązań wynikających z samodzielnych czynności prawnych małżonka, czy także z zobowiązań niewynikających z czynności prawnych<sup>24</sup>. Zasadne wydaje się przyjęcie założenia, że chodzi tutaj o wszystkie zobowiązania dotyczące przedsiębiorstwa, w tym także takie, których źródłem są zdarzenia nie będące czynnościami prawnymi (np. zobowiązanie z art. 435 k.c.).

Odpowiedzialność małżonka z wyliczonych składników majątku wspólnego może się okazać iluzoryczna, ze względu na fakt, że jej zakres nie obejmuje surogatów tych składników, które wchodzi w skład majątku wspólnego<sup>25</sup>. Często powoduje to, że wierzyciel zostanie pozbawiony możliwości zaspokojenia swoich roszczeń ze środków uzyskanych przez małżonka przed zajęciem dochodów i korzyści opisanych w art. 41 § 2 i 3 k.r.o.

Kolejna dyskusyjna kwestia dotyczy odpowiedzialności małżonków za zobowiązania niewynikające z czynności prawnych. Każdy z nich odpowiada za takie zobowiązania swoim majątkiem osobistym i składnikami majątku wspólnego, enumeratywnie wyliczonymi w art. 41 § 2 k.r.o. Od reguły tej nie ma wyjątków. Odpowiedzialność wymienionymi składnikami majątkowymi utrzymana jest nawet wtedy, gdy małżonkowie odpowiadają solidarnie za czyn niedozwolony (art. 441 § 1 k.c.). Celowość takiego rozwiązania budzi poważne zastrzeżenia. Może się okazać, że pomimo tego, iż oboje są dłużnikami solidarnymi wierzyciela, jego roszczenia nie zostaną zaspokojone, ponieważ na ich zaspokojenie nie wystarczą środki z dwóch majątków osobistych. W takiej sytuacji nie da się racjonalnie wytłumaczyć pozbawienia wierzyciela możliwości egzekucji z majątku wspólnego jego dłużników.

Analogiczny problem powstaje przy zobowiązaniach wynikających z czynności prawnej dokonanej przez oboje małżonków z osobą trzecią,

---

który może ten fakt udowodnić wyłącznie za pomocą dokumentu prywatnego lub urzędowego (art. 787<sup>1</sup> k.p.c.).

<sup>24</sup> J. Strzebińczyk, *Nowelizacja przepisów...*, s. 161.

<sup>25</sup> J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne...*, s. 163.

gdy czynność dotyczy wyłącznie ich majątków osobistych<sup>26</sup>. Za niewykonanie bądź nienależyte wykonanie takich zobowiązań każdy z nich odpowiada w granicach zakreślonych przez art. 41 § 3 k.r.o. Małżonkowie nie odpowiadają innymi składnikami majątku wspólnego niż wymienione w tym przepisie. Trzeba się zastanowić, czy zaciągnięcie zobowiązania przez małżonka nie może być traktowane jako dorozumiana zgoda na zobowiązanie współmałżonka, która wywoła skutki z art. 41 § 1 k.r.o. Odpowiedź na to pytanie wymaga ustalenia relacji pomiędzy art. 41 § 1 k.r.o. i art. 41 § 2 i 3 k.r.o. Wydaje się, że przepisy art. 41 § 2 i 3 k.r.o. stanowią *legem specialis* w stosunku do art. 41 § 1 k.r.o. Oznacza to, że w przypadku zobowiązań niewynikających z czynności prawnej, zobowiązań powstałych przed powstaniem wspólności oraz zobowiązań dotyczących majątku osobistego jednego z małżonków nie jest dopuszczalne wyrażenie zgody z art. 41 § 1 k.r.o. przez drugiego małżonka<sup>27</sup>. Bez znaczenia pozostaje okoliczność, czy zgoda jest wyraźna, czy dorozumiana. Niemożność wyrażenia zgody na zobowiązania z wymienionych źródeł nie oznacza zakazu zabezpieczania takich zobowiązań przez drugiego z małżonków (np. w formie poręczenia czy wystawienia weksła własnego). Udzielenie takiego zabezpieczenia z pewnością nie jest czynnością zarządu majątkiem wspólnym<sup>28</sup>, w związku z czym musi być uznane za samodzielną czynność małżonka, która dotyczy jego majątku osobistego<sup>29</sup>. Oznacza to, że zabezpieczenie długu jednego małżonka przez drugiego małżonka rodzi odpowiedzialność majątkami osobistymi oraz składnikami wymienionymi w art. 41 § 2 lub 3 k.r.o. w stosunku do

---

<sup>26</sup> Jako przykład posłużyć mogą przedmioty nabyte wspólnie przez małżonków przed zawarciem małżeństwa. Przedmioty takie objęte są współwłasnością w częściach ułamkowych. Zobowiązania w ich zakresie są zobowiązaniami dotyczącymi majątków osobistych małżonków.

<sup>27</sup> J. Strzebińczyk, *Nowelizacja przepisów...*, s. 161, trafnie uzasadnia twierdzenie, że odmienny sposób wykładni art. 41 k.r.o. jest nieracjonalny.

<sup>28</sup> J. Strzebińczyk, *Nowelizacja przepisów...*, s. 152, podkreśla, że dyskusja dotycząca charakteru takich czynności została jednoznacznie przecięta w związku z wprowadzeniem definicji zarządu w art. 36 § 2 zd. 2 k.r.o.

<sup>29</sup> Wyjątek dotyczy zabezpieczenia, które obejmuje przedmioty wchodzące do majątku wspólnego (np. przewłaszczenie na zabezpieczenie własności rzeczy wspólnej). Ważność takiej czynności zależeć będzie od tego, czy jest ona objęta zakresem obligatoryjnej zgody współmałżonka z art. 37 § 1 k.r.o.

każdego z nich, o ile dotyczy zobowiązań niewynikających z czynności prawnej, zobowiązań powstałych przed powstaniem wspólności lub zobowiązań dotyczących majątku osobistego pierwszego małżonka.

Wydaje się, że odmiennie przedstawiają się skutki zabezpieczenia przez małżonka zobowiązania drugiego małżonka, które powstało w wyniku czynności prawnej dokonanej w ramach zarządu majątkiem wspólnym. Jeśli jeden małżonek zabezpiecza dług drugiego małżonka, który powstał w związku z zaciągnięciem zobowiązania przy wykonywaniu zarządu majątkiem wspólnym, zabezpieczenie takie zawiera w sobie dorozumianą zgodę na zaciągnięcie długu. Różnica pomiędzy zgodą wyraźną a zgodą dorozumianą, zawierającą się w czynności zabezpieczającej, polega na tym, że o ile w pierwszym przypadku małżonek godzi się na odpowiedzialność majątkiem wspólnym, o tyle w drugim rozszerza możliwość egzekucji dodatkowo na swój majątek osobisty. W obu przypadkach jest to odpowiedzialność istniejąca obok odpowiedzialności dłużnika głównego, którym jest małżonek dokonujący czynności zabezpieczonej. Dłużnik główny zawsze odpowiada swoim majątkiem osobistym. Szczegóły zależą, oczywiście, od rodzaju zabezpieczenia, o które chodzi. Inaczej przedstawia się odpowiedzialność małżonka poręczającego za zobowiązanie drugiego małżonka, inaczej odpowiedzialność małżonka, który dokonał przewłaszczenia własności rzeczy w ramach zabezpieczenia długu drugiego małżonka, inaczej wreszcie odpowiedzialność małżonka, który ustanowił hipotekę na swojej nieruchomości w celu zabezpieczenia długu drugiego małżonka.

Z pewnością najlepszym sposobem zabezpieczenia interesów wierzyciela jest zawarcie jednej umowy z obojgiem małżonków. W takiej sytuacji każdy z nich zaciąga zobowiązanie, za które odpowiada swoim majątkiem osobistym, oraz – w związku z dorozumianą zgodą współmałżonka, który także zaciąga takie zobowiązanie – również majątkiem wspólnym<sup>30</sup>. Nie ma w tym przypadku znaczenia, czy chodzi o zgodę fakultatywną, czy o obligatoryjną.

W sytuacji gdy zgoda małżonka dłużnika „ukryta” jest w innej czynności prawnej (może nią być czynność zabezpieczająca, jak również

---

<sup>30</sup> W pozostałym zakresie stosuje się przepisy kodeksu cywilnego dotyczące wielości podmiotów stosunków cywilnoprawnych. J. S t r z e b i Ń c z y k, *Nowelizacja...*, s. 158 i 159.

zaciągnięcie zobowiązania wraz z współmałżonkiem), pojawia się pytanie o wymaganą formę dla takiej czynności. Z pewnością czynność zawierająca w sobie dorozumianą zgodę małżonka musi czynić zadość wymogom formalnym stawianym samej zgodzie. W przypadku zgody obligatoryjnej, dotyczącej czynności z art. 37 § 1 k.r.o., konieczne jest sięgnięcie do art. 63 § 2 k.c.<sup>31</sup> Z kolei przy zgodzie fakultatywnej ustawa nie stawia jakichkolwiek wymagań dotyczących jej formy. Pamiętajć jednak trzeba, że zgodnie z treścią art. 787 k.p.c., na wierzycielu spoczywa obowiązek udowodnienia zgody współmałżonka, w sytuacji gdy wierzyciel chce zaspokoić swoje roszczenie z majątku wspólnego. Przeprowadzenie dowodu ograniczone zostało do dokumentów prywatnych i urzędowych<sup>32</sup>. Wynika z tego, że opisywana umowa musi być zawarta co najmniej w formie pisemnej (dokument prywatny), bowiem w przeciwnym wypadku wierzyciel nie ma możliwości nadania tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności przeciwko współmałżonkowi dłużnika. Najczęściej odpowiedzialność drugiego z małżonków zostanie wówczas ograniczona do majątku wspólnego. Czasami jednak, jak o tym wspominałem wcześniej, współmałżonek ten odpowiadać będzie także swoim majątkiem osobistym, a więc przy nadawaniu klauzuli wykonalności nie pojawi się konieczność ograniczania jego odpowiedzialności.

W związku z nowelizacją kodeksu rodzinnego i opiekuńczego pojawia się pytanie o skutki umów wzajemnych, zawieranych przez jednego z małżonków bez fakultatywnej zgody drugiego. Jeśli jedna strona nie spełni świadczenia, do którego się zobowiązała, kodeks cywilny daje kontrahentowi możliwość odstąpienia od zawartej umowy (art. 491 lub 492 k.c.). Odstąpienie od niej wywołuje skutki *ex tunc*: umowa wygasa oraz następuje powrót do stanu, jaki istniał przed jej zawarciem (art. 395

---

<sup>31</sup> J. Strzebińczyk, *Nowelizacja przepisów...*, s. 157; A. Kozioł, *Ustroje majątkowe...*, s. 11. Oznacza to przykładowo, że umowa poręczenia dotycząca obowiązku zapłaty za nabytą przez małżonka nieruchomości musi być zawarta w formie aktu notarialnego, jeśli zawierać ma w sobie zgodę na nabycie tej nieruchomości. Jeśli umowa poręczenia zostanie zawarta w innej formie, umowa nabycia nieruchomości, której stroną jest współmałżonek okaże się nieważna w związku z niedopełnieniem wymagań formalnych z art. 63 § 2 k.c. w zw. z art. 37 k.r.o.

<sup>32</sup> Zob. A. Kozioł, *Ustroje majątkowe...*, s. 11.

k.c.)<sup>33</sup>. Strona odstępująca może żądać zwrotu tego, co świadczyła oraz naprawienia szkody wynikłej z odstąpieniu od umowy. Jeśli jednak odstąpiono od umowy, w wyniku której doszło do przejścia własności rzeczy (w oparciu o art. 155 § 1 lub 2 k.c.), pojawiają się spore komplikacje. W literaturze i w orzecznictwie podzielone są zdania dotyczące wpływu odstąpienia od umowy na własność rzeczy. Zgodnie z pierwszym poglądem, odstąpienie to pociąga za sobą *ipso iure* utratę własności przez nabywcę<sup>34</sup>, zgodnie z drugim, stwarza wyłącznie skutek zobowiązujący do przeniesienia własności z powrotem na zbywcę<sup>35</sup>. Słusznie przeważa ten ostatni pogląd<sup>36</sup>, gdyż nie powinno się mieszać z sobą skutków rzeczowych i obligacyjnych. Jeśli dłużnik odmawia przeniesienia własności na zbywcę, zbywca może skorzystać z art. 64 k.c.<sup>37</sup> Niezależnie od tego, która z powyższych koncepcji zostanie przyjęta, pojawi się pytanie, czy po odstąpieniu wierzyciel może skierować egzekucję dotyczącą danego przedmiotu do majątku wspólnego małżonków. Treść art. 41 § 2 k.r.o. wydaje się uniemożliwiać skuteczną egzekucję w tym zakresie, bowiem po przejściu własności rzecz weszła do majątku wspólnego w wyniku czynności jednego z małżonków, dokonanej bez zgody drugiego. Takie rozwiązanie nie jest jednak racjonalne. Odstąpienie od umowy prowadzi ostatecznie do tego, że własność rzeczy powróci do zbywcy. Pojawia się wówczas roszczenie windykacyjne właściciela dotyczące rzeczy, którą władają oboje małżonkowie, ale która nie stanowi już składnika ich majątku wspólnego. Przepis art. 41 § 2 k.r.o. nie obejmuje zakresem swojego działania takiej sytuacji. Należy przychylić się do wniosku, że wierzyciel może skutecznie wyegzekwować przedmiot stanowiący jego własność,

---

<sup>33</sup> Cz. Żuławska, [w:] G. Bieniek, H. Ciepla, S. Dmowski, J. Gudowski, K. Kołakowski, M. Sychowicz, T. Wiśniewski, Cz. Żuławska, *Komentarz do kodeksu cywilnego*, Księga trzecia: *Zobowiązania*, t. I, Warszawa 1996, s. 156; W. Czachórski, A. Brzozowski, M. Safjan, E. Skowrońska-Bocian, *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 2003, s. 337.

<sup>34</sup> Zob. uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 3 lipca 1980 r. II CR 190/80 (OSNCP 1981, nr 1, poz. 18).

<sup>35</sup> Zob. orzeczenia Sądu Najwyższego III CZP 156/93 (OSNCP 1994, z. 6, poz. 128); III CZP 130/94 (OSNC 1995, z. 3, poz. 42).

<sup>36</sup> Szerzej na ten temat T. Wiśniewski, [w:] G. Bieniek, H. Ciepla, S. Dmowski i in., *Komentarz do kodeksu cywilnego...*, s. 461.

<sup>37</sup> Tamże, s. 462.

którym władają oboje małżonkowie. Można się jednak obawiać, że w przyszłości pojawią się rozbieżności w ocenie opisanego przypadku. Skutecznym sposobem uniknięcia zasygnalizowanych kłopotów jest, w braku zgody współmałżonka na zawarcie umowy wzajemnej przez małżonka, zastrzeżenie przez wierzyciela prawa własności do momentu spełnienia świadczenia wzajemnego przez małżonka dokonującego czynności prawnej. W wyniku tego wierzyciel przeciwdziała wejściu rzeczy do majątku wspólnego małżonków, aż do czasu wykonania umowy.

Wątpliwości mogą pojawić się również w związku z oceną relacji, jakie zachodzą pomiędzy art. 30 i art. 41 k.r.o. Przepis art. 30 k.r.o. nie uległ zmianie i w dalszym ciągu przewiduje odpowiedzialność solidarną małżonków za zobowiązania jednego z nich, wynikające z zaspokajania zwykłych potrzeb rodziny. Może to prowadzić do wniosku, że małżonkowie odpowiadają zarówno majątkami osobistymi, jak i majątkiem wspólnym za określone w tym przepisie zobowiązania<sup>38</sup>. Taka interpretacja jest jednak nieuzasadniona. Nie można łączyć ze sobą istnienia odpowiedzialności solidarnej oraz zakresu odpowiedzialności każdego z małżonków. Wynika z tego, że art. 30 k.r.o. nie jest przepisem szczególnym w stosunku do art. 41 k.r.o, lecz przepisem dochodzącym do głosu równolegle. Każdy z nich dotyczy niezależnych od siebie kwestii. Po ustaleniu, na podstawie art. 30 k.r.o., że małżonkowie ponoszą za określone zobowiązanie odpowiedzialność solidarną, należy ustalić zakres majątkowy tej odpowiedzialności. Jeśli małżonek dokonał czynności samodzielnie, bez zgody drugiego małżonka, odpowiada swoim majątkiem osobistym oraz składnikami majątku wspólnego, wymienionymi w art. 41 § 2 k.r.o. Drugi z małżonków staje się z mocy ustawy współdłużnikiem solidarnym. W jego przypadku istnieje zobowiązanie niewynikające z czynności prawnych, co oznacza, że także ponosi odpowiedzialność ze swojego majątku osobistego oraz ze składników majątku wspólnego, wymienionych w art. 41 § 2 k.r.o. Wierzyciel nie może jednak zaspokoić się z pozostałych składników majątku wspólnego małżonków, pomimo że oboje są jego dłużnikami solidarnymi.

---

<sup>38</sup> Wydaje się, że w tym duchu interpretują ten przepis J. I g n a t o w i c z, M. N a z a r, *Prawo rodzinne...*, s. 163.

Ograniczenia odpowiedzialności majątkowej małżonka przewidziane w art. 41 k.r.o. nie znajdują zastosowania w postępowaniu upadłościowym, ze względu na szczególną regulację prawa upadłościowego i naprawczego<sup>39</sup>.

#### IV. Zakończenie

Najważniejszym celem nowelizacji przepisów kodeksu rodzinnego i opiekuńczego było wprowadzenie równowagi pomiędzy potrzebą ochrony dobra rodziny a koniecznością ochrony interesów osób trzecich, dokonujących czynności prawnych z małżonkami<sup>40</sup>. Majątkowy małżeński ustrój ustawowy nie może bowiem utrudniać obrotu gospodarczego<sup>41</sup>. Wbrew twierdzeniu, że ustawodawcy udało się wyważyć interesy rodziny oraz osób trzecich<sup>42</sup>, analiza szczegółów przyjętych rozwiązań nasuwa odmienne wnioski. Nie ulega bowiem wątpliwości, że na pierwszym planie stawia się ochronę majątku małżonków, i to w znacznie szerszym zakresie, niż miało to miejsce pod rządami wcześniejszych przepisów<sup>43</sup>. Wydaje się, że dążenie do ochrony interesów rodziny doprowadziło do osłabienia ochrony interesów wierzycieli w większym stopniu, niż dopuszczalne jest to w realiach gospodarki rynkowej. Majątek wspólny stanowi zbiór przedmiotów majątkowych. Pomimo specyficznej funkcji społecznej, jaką ten majątek pełni, nie można zapominać, że w przypadku ustania wspólności każdemu z małżonków przypadnie połowa tego zbioru (art. 43 k.r.o.). W takiej sytuacji wierzyciel ma możliwość dochodzenia roszczeń ze wszystkich składników majątkowych swego dłużnika. Z kolei w czasie trwania małżeństwa znaczna część tak określonego majątku dłużnika pozostać może poza zakresem roszczeń wierzyciela, i to niezależnie od tego, czy zobowiązanie dotyczy tej części majątku, którą dłużnik odpowiada (zobowiązania w zakresie majątku osobistego), czy też tej

---

<sup>39</sup> Dz.U. z 2003 r. Nr 60, poz. 535 ze zm.; zob. J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne...*, s. 164 i nast.

<sup>40</sup> T. Smyczyński, *Projekt ustawy zmieniającej małżeńskie prawo majątkowe*, SP 2000, nr 3-4, s. 153; A. Turek, J. Turek, *Prawo naczyni połączonych. Nowelizacja Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*, GS 2001, nr 5, s. 29.

<sup>41</sup> T. Smyczyński, *Projekt ustawy...*, s. 154.

<sup>42</sup> J. Strzebińczyk, *Nowelizacja przepisów...*, s. 144.

<sup>43</sup> T. Smyczyński, *Projekt ustawy...*, s. 157; A. Kozioł, *Ustroje...*, s. 11.



części, która jest poza sferą możliwości egzekucyjnych wierzyciela (zobowiązania dotyczące majątku wspólnego). Jest to przywilej, który nie przysługuje osobom niezwiązanym węzłem małżeńskim.

W zaistniałej sytuacji osobom dokonującym czynności prawnej z małżonkiem pozostaje wyłącznie możliwość domagania się zgody współmałżonka w przypadku każdej czynności prawnej dokonywanej przez jednego z nich. Pojawiająca się praktyka obrotu zdaje się potwierdzać ten trend. Nie jest to zjawisko korzystne, ponieważ może doprowadzić do tego, że w stosunku do wcześniej obowiązujących przepisów nowa regulacja znacznie skomplikuje i spowolni obrót gospodarczy. Osoby dokonujące czynności prawnych z jednym z małżonków muszą jednak zwrócić uwagę na fakt, że uzyskanie zgody drugiego małżonka na daną czynność prawną nie stanowi w pełni skutecznego środka zabezpieczenia własnych interesów. Trzeba bowiem pamiętać, że zgoda współmałżonka jest nieskuteczna, jeśli okaże się, że małżonek dokonywał czynności prawnej w ramach swojego majątku osobistego (o czym wierzyciel może nie wiedzieć w chwili dokonywania czynności prawnej). W takiej sytuacji małżonek-dłużnik odpowiada za zobowiązanie wyłącznie swoim majątkiem osobistym.

Przedstawione rozważania świadczą o tym, że wprowadzone rozwiązania dalekie są od ideału. Szkoda, że ustawodawca w ramach dokonywanej nowelizacji nie zdecydował się na radykalny krok w postaci wprowadzenia rozdzielności majątkowej jako ustroju ustawowego. Takie rozwiązanie nie musi wcale naruszać niezbędnego minimum ochrony rodziny. Wystarczy dodanie odpowiednich instrumentów ochronnych. Nie ulega natomiast wątpliwości, że rozdzielność majątkowa sprzyja pewności i transparentności obrotu gospodarczego.